

فصل هفتم

رسانه‌های آموزشی و کمک آموزشی

اهداف یادگیری: از دانشجو - دبیر انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری

این فصل بتواند:

- ۱- وسایل آموزشی قرآن را نام برده و مهم‌ترین آن را مشخص کند.
- ۲- ویژگی‌ها و کاربرد مجلات رشد آموزش قرآن را بیان کند.
- ۳- پنج مورد از مشخصات یک لوح فشرده آموزشی قرائت قرآن را بیان کند.
- ۴- چند نمونه از وسایل کمک آموزشی درس قرآن را نام برده و کاربرد آن‌ها را

بداند.

- بسته آموزشی چیست؟
- بسته آموزشی درس آموزش قرآن کریم
- برخی معیارها و ویژگی‌های عام طراحی و تولید بسته‌های آموزشی
- اجزای بسته آموزشی درس قرآن
- فعالیت یادگیری

رسانه‌ها و وسایل کمک آموزشی در درس قرآن

اگرچه تعلیم و تربیت از دیرباز در هر زمان و مکانی با استفاده از ابزار و وسایل آموزشی مختلف توأم بوده است، اما در دهه‌های اخیر با تغییر نگرش نسبت به امر یاددهی – یادگیری، مواد و وسایل آموزشی در تعلیم و تربیت و نظام آموزشی هر کشور جایگاهی خاص یافته است. به عبارت دیگر، با تغییر نقش دبیر از ارائه‌کننده صرف اطلاعات به یک راهنما و تسهیل‌کننده جریان آموزش، نقش مواد آموزشی در پویایی امر تعلیم و تربیت پررنگ‌تر شده است. امروزه نه تنها دبیران به نقش و ارزش مواد آموزشی در بالا بردن کیفیت فرایند تدریس و یادگیری مؤثر، واقف شده‌اند؛ بلکه خانواده‌ها نیز خواستار استفاده بیشتر از مواد آموزشی‌اند. همچنین، پس از نضج گرفتن اندیشه و مفهوم «مهارت‌های یادگیری پایدار» در بین صاحب‌نظران آموزش و پرورش، توجه خاص به مواد آموزشی در قالب بسته‌های آموزشی افزایش یافته است.

بسته آموزشی* چیست؟

«بسته آموزشی، یک مجموعه سیستمی است. در ادبیات علوم تربیتی، واژه‌هایی مانند بسته‌ها، پاکت‌ها، مجموعه‌ها، سیستم‌های آموزشی و امثال آن را به صورت مترادف به کار می‌برند.» این واژه‌ها برای پوشش دادن به دو مفهوم جدای از هم مورد استفاده قرار می‌گیرند.

مفهوم اول: یک سیستم کامل فعالیت‌های یادگیری و مواد درسی وابسته به آن در یک زمینه محتوایی وسیع یا مجموعه‌ای از هدف‌های عینی.

مفهوم دوم: مجموعه ویژه‌ای از مواد درسی برای یک بخش از یک سیستم کامل فعالیت‌های

یادگیری یا حتی یک موضوع درسی یا سایر اجزای برنامه‌های درسی*.

«... باید توجه کرد که مفهوم «بسته آموزشی» هنوز در ایران رایج نشده و برداشت‌های موجود در سطح جامعه و در بین متولیان امور اجرایی آموزش و پرورش و حتی فرهیختگان فناوری آموزشی در مورد بسته‌های آموزشی، بیشتر با واژه کیت^۱ مرتبط است. در واقع کیت، زیرمجموعه‌ای جزئی از مجموعه تکامل یافته بسته آموزشی است که بیشتر در بخش تجهیزات دیداری - شنیداری در کلاس درس خودنمایی می‌کند.

بسته آموزشی، مجموعه نرم افزارها شامل راهبردها، الگوها، وظایف، چارچوب‌ها، رهنمودها، تکالیف، آزمون‌ها) و سخت افزارها است نیز شامل رسانه‌ها، وسایل، تجهیزات، ابزارها، منابع و مواد است که با استفاده از فناوری‌های جدید و قدیم به شکل‌های ساده و پیچیده با توجه به اهداف یاددهی - یادگیری برنامه درسی سازماندهی می‌شود**.

«بسته آموزشی با توجه به هدف آن می‌تواند برای یک برنامه درسی، یا یک دوره آموزشی یا یک کلاس درس تهیه شود. تهیه بسته آموزشی ابتدا به‌عنوان راهبری برای آموزش انفرادی مطرح شد، ولی با افزایش تراکم دانش‌آموزان در کلاس‌های درس، تفاوت‌های فردی ایشان با گنجاندن اجزای متفاوت در بسته آموزشی مورد توجه قرار گرفت.

تولید بسته آموزشی برای یک برنامه درسی، در مرحله سازماندهی مواد و وسایل آموزشی صورت می‌گیرد. در نظام‌های درسی متمرکز که برنامه‌های درسی توسط یک مرکز یا سازمان تولید می‌شود، بسته آموزشی را برنامه‌ریزان آن مرکز برای استفاده تمامی دبیران و دانش‌آموزان مربوط تهیه و تدوین می‌کنند. این نظام به دلیل ثبات برنامه‌ها، فاقد انعطاف لازم برای مشارکت دبیران و دانش‌آموزان در تولید بسته آموزشی است، ولی در نظام‌های درسی نیمه‌متمرکز، با وجود تولید بسته آموزشی توسط برنامه‌ریزان، دبیران و دانش‌آموزان نیز می‌توانند نیازها، نوآوری‌ها و اصلاحات خود را در اختیار تولیدکنندگان بسته آموزشی قرار دهند تا در تهیه بسته آموزشی از آنها استفاده شود. در نظام‌های غیرمتمرکز، دبیران خود به تهیه برنامه‌های درسی با بسته آموزشی برای کلاس درس می‌پردازند یا می‌توانند از میان برنامه‌ها یا بسته‌های آموزشی موجود، برنامه موردنظر خود را انتخاب کنند. در نظام فعلی برنامه‌ریزی درسی کشور، با توجه به سیاست توجه به نیازهای یادگیرندگان و مشارکت همه گروه‌ها در تولید مواد درسی «رویکرد نیمه‌متمرکز»

* مجدفر، مرتضی؛ بسته آموزشی چیست؟، ۱۳۷۵، ص ۳۰.

۲- Kit

** جزوه بسته آموزشی، (تعریف بسته آموزشی) گروه تربیت دبیر، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، ۱۳۸۲.

مورد توجه است. این روش، انعطاف لازم را برای استفاده از دیدگاه‌های دبیران و دانش‌آموزان در تولید و استفاده از بسته آموزشی داراست.

بسته آموزشی ممکن است برای آموزش دانش‌آموزان یا برای کمک به دبیران در آموزش تهیه شود. بسته آموزشی دبیر، علاوه بر ویژگی‌های آموزشی دانش‌آموز، به نیازهای دبیران برای هدایت کلاس درس نیز پاسخ می‌گوید.*

اجزای بسته آموزشی: در تعریف و معرفی اجزای بسته آموزشی، نظرهای مختلفی وجود دارد و افراد مختلف طبقه‌بندی‌های متنوعی را ارائه کرده‌اند. «برخی، پنج بخش زیر را اجزای اصلی بسته‌های آموزشی به‌شمار آورده‌اند:

- راهنمای دبیر
 - مواد یادگیری انفرادی برای فراگیرندگان
 - آزمون یا ابزارهای اندازه‌گیری تشخیصی
 - وسایل آموزشی مورد استفاده در کلاس
 - تجهیزات دیداری - شنیداری**.
- در یک طبقه‌بندی دیگر، اجزای بسته آموزشی براساس نقشی که ایفا می‌کند، به شش گروه زیر تقسیم شده است:

- راهنمای دبیر
 - مواد یادگیری انفرادی
 - مواد و وسایل مربوط به ارزشیابی
 - مواد نمایشی مرجع
 - وسایل دیداری - شنیداری
 - فضاها و مراکز و امکانات طبیعی، فرهنگی و اقتصادی.
- در یک تقسیم‌بندی دیگر، منابع یاددهی - یادگیری به دو گروه «اصلی» و «تکمیلی» تقسیم‌بندی و ذیل هر یک، اجزا و عناصر بسته آموزشی مطرح شده است.

* شرف بیانی، حمیدرضا؛ اصول راهنمای تهیه بسته آموزشی، رشد جوانه‌ها، فصل‌نامه دفتر انتشارات کمک آموزشی، شماره ۲۱، ۱۳۸۶، ص ۷۱.

** مجدفر، مرثی؛ بسته آموزشی چیست؟ ۱۳۷۵، ص ۵۷.

الف) منابع اصلی:

- کتاب راهنمای دبیر
- کتاب دانش آموز
- کتاب کار دانش آموز
- کتاب ارزشیابی.

ب) منابع تکمیلی:

- منابع چاپی شامل کتاب‌های کمک‌آموزشی، کتاب‌های داستان و موضوعی، مجله‌ها و نشریات، کتاب‌های شعر و سرود، کارت‌های آموزشی، کتاب‌های کار و تمرین، کتاب‌های مرجع و... می‌تواند باشد.

- منابع ابزاری دبیر مثل بسته‌آورهد و طلق شفاف، رایانه، تلویزیون، ویدیوپخش، DVD و ضبط‌صوت، لوح‌ها، آلبوم‌های عکس، کلکسیون‌ها و سایر لوازم مرتبط با مهارت‌ها و مفاهیم درسی و... است.

- منابع و لوازم انجام فعالیت‌ها با فناوری جدید که شامل دستورالعمل‌ها و راهنماهای مربوط به وسایل صوتی و تصویری، نمایش موضوع درس در محیط مورد علاقه دانش‌آموز و در مکان‌های موردنظر، دستورالعمل‌های کارگاه آموزشی، آلبوم نقشه‌ها، اسلایدها، عکس‌ها، فیلم‌ها و... خواهد بود.

- منابع رایانه‌ای برای دبیر و دانش‌آموز که شامل سی‌دی‌های تست و تمرین، وبسایت‌های مربوط به موضوع درس، مجله‌ها و نشریات الکترونیکی، و... است.

بسته آموزشی درس آموزش قرآن

انتخاب و تولید بسته آموزشی مربوط به درس قرآن به دو گروه منابع اصلی و منابع تکمیلی تقسیم می‌شوند. که به قرار زیر است:

منابع اصلی بسته آموزشی درس قرآن:

- ۱- کتاب درسی
- ۲- کتاب راهنمای دبیر
- ۳- نوار آموزشی و لوح فشرده
- ۴- مصاحف ده جزیی
- ۵- فیلم‌های آموزشی روش تدریس

منابع تکمیلی بسته آموزشی درس قرآن :

۱- کتاب های کتاب آموزشی

۲- نرم افزارهای آموزشی

۳- مجله های آموزشی

۴- کتاب راهنمای والدین

۵- سایت های آموزشی.

برخی معیارها و ویژگی های عام طراحی و تولید بسته های آموزشی

- در طراحی و تولید بسته های آموزشی باید فناوری های مناسب و کارآمد به روز مورد استفاده

قرار گیرد؛

- بسته آموزشی تنوع و جذابیت لازم را برای برانگیختن و تشویق به یادگیری فراگیرندگان،

داشته باشد؛

- از کیفیت و مرغوبیت لازم برخوردار باشد، ایمنی و سلامت کاربر را حفظ کند و سهولت

کاربرد داشته باشد؛

- طراحی و تولید آن مقرون به صرفه و متناسب با شرایط و امکانات اقتصادی استفاده کنندگان

باشد؛

- راهنمایی‌ها و دستورالعمل‌های لازم را برای استفاده صحیح داشته باشد؛
- کیفیت یادگیری و میزان تسلط فراگیرنده بر موضوع را افزایش و بهبود بخشد؛
- امکان تعامل بیشتر را بین دانش‌آموزان یا دبیران فراهم کند؛
- امکان ارزیابی از عملکرد دانش‌آموزان را در سطوح مختلف فراهم کند؛
- قابلیت تولید انبوه داشته باشد.

البته باید توجه کرد که ممکن است همه اجزای بسته آموزشی، تمام قابلیت‌ها را با هم نداشته باشند و اصولاً چنین الزامی نیز وجود ندارد.

یکی از عوامل مهمی که در طراحی، تولید یا انتخاب اجزا یا کل بسته آموزشی باید در نظر گرفت، قابلیت اجرایی آن است.

عواملی که در استفاده از اجزای بسته یا رسانه‌ها نقش دارند، این عوامل عبارت‌اند از:

۱- **تعداد فراگیرندگان:** اجزا و عناصر و وسایل انتخابی باید با تعداد فراگیرندگان تناسب داشته باشند.

۲- **وضعیت فضای آموزشی:** وسیله انتخابی در فضای کلاسی یا سایر فضاهای آموزشی قابل استفاده باشد.

۳- **زمان:** بتوان از رسانه موردنظر در زمان متناسب با ساعات آموزش استفاده کرد.

۴- **در دسترس بودن:** بتوان با سهولت به وسیله موردنظر دسترسی پیدا کرد.

۵- **اقتصادی بودن:** به کارگیری رسانه موردنظر از نظر اقتصادی یا بهره‌وری مقرون به صرفه باشد.

نتیجه آنکه دبیر می‌تواند با توجه به جمیع شرایط و معیارها به ارزیابی اجزای مختلف بسته آموزشی پردازد و با اولویت‌بخشی به طراحی، تولید یا خرید و تهیه این اجزا براساس معیارهای از پیش تعیین شده، گزینه‌های مناسب را انتخاب و به‌طور عاقلانه و منطقی در این زمینه تصمیم‌گیری کند.

اجزای بسته آموزشی در درس قرآن*

ابزار و رسانه‌های آموزشی و کمک‌آموزشی یکی از لوازم فرایند یادگیری است. این ابزار و رسانه‌ها هر چه از تنوع و جذابیت بیشتری برخوردار باشد، بر عمق و وسعت یادگیری می‌افزاید. این

* برای اطلاع بیشتر به کتاب «رسانه‌های آموزشی برای دبیر» دوره‌های کردانی و کارشناسی تربیت دبیر کد ۱۰۰۴/۱ مراجعه کنید.

رسانه‌ها برخی به دبیر، برخی به دانش‌آموزان و برخی به هر دو اختصاص دارد. از سوی دیگر، برخی در ساعات رسمی آموزش به کار گرفته می‌شود و امکان تعمیق یادگیری را فراهم می‌آورد، و برخی دیگر در اوقات غیررسمی استفاده می‌شود که موجب علاقه بیشتر دانش‌آموزان به موضوع یادگیری می‌گردد و توانایی آنها را ارتقا می‌بخشد.

در برنامه جدید آموزش قرآن سعی بر آن است که ضمن بهره‌گیری از وسایل و ابزار رایج آموزش قرآن، رسانه‌های جدیدی نیز به کار گرفته شود تا موجب جذابیت آموزش و افزایش علاقه دبیران و دانش‌آموزان به قرآن کریم و یادگیری آن گردد.

اهم این رسانه‌ها عبارت‌اند از:

الف) وسایل آموزشی

۱- **کتاب درسی:** هر چند عصر ما، عصر ظهور رسانه‌های متنوع و جدید است، اما همچنان کتاب درسی - به ویژه در کشور ما - مهم‌ترین رسانه آموزشی به شمار می‌رود.

کتاب درسی، حلقه اتصال بین برنامه‌ریزان، دبیران، دانش‌آموزان، اولیای آنها و افکار عمومی جامعه است به طوری که هیچ رسانه آموزشی دیگری از این نقش و اهمیت برخوردار نیست.

ارکان مهم برنامه درسی مانند رویکرد، اهداف آموزش، منطق سازماندهی محتوا، روش‌های آموزش و شیوه‌های ارزشیابی در کتاب درسی تجلی می‌یابد. از این رو، تهیه و تولید کتاب درسی از حساسیت و دقت ویژه‌ای برخوردار است. در سال‌های اخیر در تولید کتاب درسی علاوه بر برنامه‌ریزان و صاحب‌نظران، از دست‌اندرکاران اصلی تعلیم و تربیت، یعنی دبیران نیز استفاده می‌شود تا پس از ارزشیابی، اجرای آزمایش و یافتن نقاط قوت و ضعف، کتاب اصلاح و تکمیل شده و به عنوان یک «رسانه ملی» در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد.

کتاب‌های درسی آموزش قرآن در دوره راهنمایی سر فصل‌هایی دارد که در بخش کلیات به تفصیل آمده است.

۲- **کتاب راهنمای دبیر:** برای ارتقای توانایی دبیر و کسب توفیق بیشتر در دستیابی به اهداف آموزشی، کتاب راهنمای دبیر ضروری است. معمولاً هر کتاب راهنمای دبیر، از دو بخش اصلی تشکیل می‌شود:

بخش اول: کلیاتی درباره اهداف، محتوای دروس، روش‌های آموزش و ارزشیابی پیشرفت

تحصیلی

بخش دوم: توضیحات جزئی درباره هر درس

دبیر با مطالعه دقیق کتاب راهنما، از یکسو با طرح درس و اهداف خاص هر درس آشنا می‌شود و با بهره‌گیری از شیوه‌های تدریس ارائه شده بر توفیقات خود در دستیابی به اهداف آموزشی می‌افزاید و از سوی دیگر با استفاده از توضیحات و دانستنی‌هایی که مخصوص دبیر است، سواد قرآنی و توانایی خود را در پاسخ‌دادن به پرسش‌های احتمالی دانش‌آموزان ارتقا می‌بخشد و با اعتماد و اطمینان بیشتری در کلاس حضور می‌یابد.

کتاب راهنمای دبیر ضمن آنکه موجب هماهنگی آموزش و آشنایی بیشتر دبیران با اهداف و روش‌های تدریس موردنظر می‌شود با ارتقای توانایی‌ها و دانستنی‌های دبیر، زمینه خلاقیت و ابتکار بیشتر او را نیز فراهم می‌آورد.

۳- نوارها و لوح‌های فشرده آموزشی:

یکی از مؤثرترین مهارت‌ها در آموزش هر درس به ویژه آموزش زبان، مهارت گوش‌دادن است. افراد ناشنوا که از این نعمت بزرگ محروم‌اند، معمولاً قادر به تکلم و قرائت نیستند.

قرائت قرآن از سنخ گویش زبان است و مهارت سمعی از مؤثرترین مهارت‌ها در آموزش قرائت می‌باشد؛ از این رو، برای آموزش و تمرین قرائت، باید به مهارت‌های سمعی توجه شایانی بشود و در برنامه درسی و وسایل آموزشی به نحو شایسته‌ای منظور گردد.

گفتن و خواندن به هر زبان باید مطابق اقتضات آن زبان انجام شود، قرائت قرآن و تلفظ کلمات و عبارات آن نیز باید مطابق زبان قرآن که زبان عربی است انجام شود، از سوی دیگر آیه شریفه «وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِیلاً» تأکید دارد بر این که قرائت قرآن به صورت ترتیل باشد. بنابراین، نوار و لوح‌های فشرده آموزشی که وسیله‌ای ساده و قابل دسترس برای عموم است در دستیابی به مهارت قرائت قرآن بسیار مفید و مؤثر است. دبیران محترم با استفاده از این امکانات، در واقع یک قاری توانا را به کلاس می‌برند و ضعف‌های موجود را جبران می‌کنند. دانش‌آموزان با تقلید و الگوگرفتن از قرائت قاریان به تدریج می‌توانند شبیه آن بخوانند و به مهارت‌های قرائت صحیح دست یابند. در واقع تمرین با نوار یا لوح فشرده آموزشی، موجب رشد و تقویت همه مهارت‌های قرائت می‌شود؛ یعنی مهارت روان‌خوانی،

تلفظ حروف خاص نماز، وقف و ابتدا، احکام تجویدی و صوت و لحن، همه از طریق استماع و تمرین با این وسایل به میزان قابل توجهی «به‌طور غیر مستقیم» به دست می‌آید. در برنامه آموزش قرآن، لوح‌های فشرده آموزشی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است که در اختیار دبیران و قرآن‌آموزان قرار می‌گیرد. از نوارها و لوح‌های فشرده آموزشی به دو گونه می‌توان استفاده کرد:

الف) استفاده در کلاس درس: قرائت آیات کل قرآن به شیوه ترتیل در یک لوح DVD ارائه شده است. می‌توان از این لوح فشرده به هنگام تدریس و تمرین قرائت در کلاس درس استفاده کرد.

ب) استفاده در خارج از کلاس درس به‌ویژه در خانه: قرائت ترتیل آیات هر درس در یک لوح DVD در اختیار دانش‌آموزان قرار دارد، ایشان می‌توانند در خانه یا هر جای مناسب دیگری، به‌تنهایی با همراه با دوستان و هم‌گروه خود با این لوح تمرین کنند. افراد علاقه‌مند به قرائت و حفظ قرآن به‌ویژه آنان که می‌خواهند در مسابقات قرآن شرکت نمایند، می‌توانند از این لوح‌ها به‌نحو احسن استفاده نمایند و خود را برای رقابت‌های سالم، به‌نحو شایسته‌ای آماده سازند و با قرآن بیشتر انس بگیرند؛ زیرا استفاده و تمرین با DVDهای قرائت، بهترین وسیله برای تقویت و ارتقای قرائت و حفظ قرآن است.

۴- قرآن‌های ده جزئی: با توجه به اهداف کلی آموزش قرآن در دوره راهنمایی، دانش‌آموزان در طول این دوره، به‌تدریج توانایی روان‌خوانی قرآن کریم از روی مصحف شریف را به دست می‌آورند.

از این رو، لازم است دانش‌آموزان قرآن‌های ده جزئی را در کلاس درس همراه داشته باشند تا ضمن آشنایی با آن و تمرین کافی، آمادگی لازم را برای روان‌خوانی قرآن از روی مصحف کامل پیدا کنند. روش تمرین با قرآن کامل در بخش روش تدریس قرائت توضیح داده خواهد شد.

ب) وسایل کمک آموزشی

هرچند مهم‌ترین وجه مشترک وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی یادگیری و توسعه آن است، ولی شاید بتواند مجموعه وسایلی را که بر انجام این امر در حد رسمی تأکید دارد، آموزشی و آنچه ناظر بر فراتر از این حد است کمک‌آموزشی دانست. مهم‌ترین وسایل

کمک آموزشی به شرح زیر است :

۱- کتاب‌های کمک آموزشی: هر کتابی که در راستای اهداف آموزشی و به منظور توسعه و تقویت آنها تهیه می‌شود، کتاب کمک آموزشی است. یک کتاب کمک آموزشی لزومی ندارد به همه موضوعات و مطالبی که در کتاب آموزشی آمده است، بپردازد؛ برای مثال، کتابی که حاوی برخی از داستان‌های قرآنی است، می‌تواند یک کتاب کمک آموزشی برای کتاب‌های آموزش قرآن دوره راهنمایی باشد هر چند که به آموزش قرائت نپرداخته است؛ یا کتابی که فقط مهارت خواندن را تقویت می‌کند نیز یک کتاب کمک آموزشی است. بدیهی است کتاب کمک آموزشی نیز مانند کتاب آموزشی باید با ویژگی‌های روانی، بینایی، آداب و رسوم، سطح درک و فهم و گنجینه واژگان مخاطب خود متناسب باشد. کتاب کار دانش آموزان که حاوی تمرین‌های متنوع و با هدف تعمیق و توسعه آموخته‌های درک و فهم عبارات ساده قرآن دانش آموزان تولید می‌شود، یک نوع کتاب کمک آموزشی محسوب می‌شود.

نکته بسیار مهم آنکه نباید کتاب کمک آموزشی را با کتاب حل المسائل اشتباه گرفت. گذشته از فرق‌های اساسی این دو نوع کتاب، می‌توان گفت اغلب کتاب‌های حل المسائل نه تنها موجب توسعه و تعمیق یادگیری نمی‌شوند؛ بلکه یادگیری را با اختلال نیز روبه‌رو می‌سازند.

نکته قابل توجه دیگر آنکه کتاب کمک آموزشی به صورت غیر متمرکز تولید می‌شود. هر صاحب‌نظر، دبیر یا کارشناس مجرب و باذوق می‌تواند بخشی از کتاب درسی را که مورد علاقه اوست در کتاب مستقل دیگری بسط و توسعه دهد و آن را برای استفاده علاقه‌مندان به بازار کتاب عرضه کند.

بسیار مناسب است کتاب‌هایی که در انتهای کتاب درسی دانش آموزان و کتاب راهنمای دبیر معرفی شده است، در صورت امکان تهیه و در اختیار دانش آموزان قرار داد.

۲- نرم‌افزارهای آموزشی: با گسترش بهره‌گیری از رایانه، تولید نرم‌افزارهای آموزشی به منظور ایجاد تنوع و جذابیت و نیز توسعه یادگیری، از اهمیت خاصی برخوردار شده است. نرم‌افزار آموزشی، صورت دیگری از وسیله و کتاب کمک آموزشی است که در یک محیط چندرسانه‌ای و با استفاده از روش‌های جذاب، مطالب مورد نظر را در اختیار دانش آموز یا دبیر قرار می‌دهد.

نرم‌افزار آموزشی مانند کتاب کمک آموزشی می‌تواند از سوی عموم مؤسسات پژوهشی و آموزشی و به شیوه‌های متنوع تولید شود و برای استفاده عموم علاقه‌مندان به بازار عرضه شود. بدیهی است رعایت استانداردها و ویژگی‌های خاص در تولید این نرم‌افزارها ضروری است که در جای خود باید به آن پرداخته شود.

۳- مجله‌های آموزشی: یکی دیگر از وسایل کمک آموزشی، مجله‌های تخصصی و عمومی است. موضوع این مجله‌ها با موضوع و محتوای آموزشی کتاب‌های درسی تناسب دارد. مجله آموزشی همان نقش و فایده سایر وسایل کمک آموزشی را داراست و می‌تواند برای دبیران، دانش‌آموزان و حتی اولیای دانش‌آموزان، نقص و کمبود طبیعی برنامه رسمی آموزش را جبران کند. ویژگی مهم مجله، فعال بودن رابطه دو سویه میان برنامه‌ریزان و مخاطبان است. مجله می‌تواند محل طرح نظر، نقد و پیشنهاد مخاطبان و گفت‌وگوی دو سویه آنها با برنامه‌ریزان باشد؛ همین امر وجه تمایز مجله و کتاب کمک آموزشی است.

از جمله مجله‌های کمک آموزشی، نشریاتی است که از سوی دفتر انتشارات کمک آموزشی به‌عنوان مجله‌های رشد عمومی و تخصصی، به تفکیک برای دبیران و دانش‌آموزان منتشر می‌شود و حاوی مطالب کمک آموزشی، تکمیل مباحث و موضوعات کتاب‌های درسی، نقد و نظر دبیران و دانش‌آموزان و محل بیان تجربیات ایشان است. مجله‌های رشد آموزش قرآن، رشد آموزش راهنمایی و رشد دبیر از آن جمله‌اند.

۴- کتاب راهنمای والدین: تعدادی از اولیای دانش‌آموزان در دوره راهنمایی با اولیای مدرسه ارتباط بیشتری دارند و حتی در خانه نیز به وضع درسی و آموزشی فرزند خود بیشتر رسیدگی می‌کنند. از این فرصت حداقل می‌توان دو بهره جست:

اول آنکه با ارائه آگاهی و اطلاعات لازم درباره اهداف، محتوا و روش آموزش قرآن به والدین، می‌توان به نحو صحیح از همکاری و تلاش آنها برای دستیابی به اهداف آموزش، استفاده کرد.

دوم آنکه ارتقای علمی و عملی والدین نسبت به قرآن کریم، زمینه‌ساز علاقه و انس بیشتر آنها با قرآن و فراهم آمدن محیط بهتر تربیتی در خانه است.

برنامه آموزش قرآن به سهم خود می‌تواند با تولید کتاب راهنمای والدین در آموزش قرآن، گامی در مسیر دستیابی به این اهداف ارزشمند بردارد.

۵- سایتهای آموزشی: با توجه به توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) و تعداد قابل توجه وبسایت‌ها و وبلاگ‌های قرآنی و نیز سادگی و سرعت دستیابی به آنها، می‌توان ضمن ارتباط و استفاده از اطلاعات و امکانات موجود در آنها، در تولید و توسعه موضوعات آموزش قرآن مشارکت جست.

داشتن وبسایت یا وبلاگ قرآنی توسط دانشجو - دبیران علاقه‌مند، بسیار مفید است.

وبگاه (سایت) گروه قرآن دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی

<http://quran-dept.talif.sch.ir>

سایت گروه درسی قرآن یکی از سایتهای مفید قرآنی است.

✓ فعالیت‌های یادگیری

- ۱- نقش نوارها و لوح فشرده را در آموزش قرائت بیان کنید.
- ۲- یک دوره یک ساله از مجلات رشد آموزش قرآن را بررسی کرده و موارد آموزشی آن را با آموزش قرآن دوره راهنمایی بررسی کنید.
- ۳- با توجه به مبانی روش‌های آموزش قرآن در دوره راهنمایی نقش هر یک از رسانه‌های مورد استفاده در برنامه آموزش قرآن را تبیین کنید.

فصل هشتم

ویژگی‌ها و صلاحیت‌های دبیران در آموزش قرآن

اهداف یادگیری: از دانشجو - دبیر انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری

این فصل بتواند:

- ۱- با توجه به کلام بلند حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در نهج البلاغه، مهم‌ترین ویژگی یک دبیر آموزش قرآن را توضیح دهد.
- ۲- پنج مورد از صلاحیت‌های عمومی یک دبیر در آموزش قرآن را بداند.
- ۳- پنج مورد از صلاحیت‌های تخصصی؛ حرفه‌ای یک دبیر در آموزش قرآن را تحلیل کند.

- صلاحیت‌های عمومی
- صلاحیت‌های تخصصی؛ حرفه‌ای
- فعالیت یادگیری

ویژگی‌ها و صلاحیت‌های دبیران در آموزش قرآن

هر چند در تعلیم هر موضوعی، دبیر باید واجد مهارت‌ها و فنون خاصی باشد، اما دستیابی به اهداف تعلیم و تربیت اسلامی تنها در صورتی ممکن خواهد بود که دبیر علاوه بر تسلط به فنون و روش‌های تعلیم و تربیت؛ خود از ویژگی‌های تربیت اسلامی بهره‌مند باشد، و میزان توفیق در دستیابی به این اهداف نسبت مستقیم با میزان این بهره‌مندی دارد.

منابع اسلامی، سرشار از بیان این امر مهم است و ضرورت وجود پیشوایان معصوم به‌عنوان الگوهای کامل دین، بزرگ‌ترین دلیل بر صحت این مدعاست. کلام بلند و حکیمانه حضرت امیرالمؤمنین علیه‌السلام در نهج‌البلاغه به شیوایی و زیبایی تمام، این حقیقت را ترسیم کرده است.

قال علی علیه السلام:

مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا
فَعَلَيْهِ أَنْ يَبْدَأَ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ
قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ
وَلْيَكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسِيرَتِهِ قَبْلَ
تَأْدِيبِهِ بِلِسَانِهِ
وَمُعَلِّمٌ نَفْسِهِ وَ مُؤَدِّبُهَا
أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنْ مُعَلِّمِ النَّاسِ وَ
مُؤَدِّبِهِمْ*

هر کس که خود را برای مردم الگو و پیشوا قرار دهد پس باید پیش از آموزش دیگران به آموزش خویش بپردازد؛ و نیز باید پیش از ادب‌آموزی به زبان، رفتارش ادب‌آموز باشد. آری آن کس که خود را تعلیم می‌دهد و ادب می‌آموزد، از کسی که دبیر و ادب‌آموز دیگران است، بیشتر سزاوار احترام و تکریم است.

* نهج‌البلاغه، حکمت شماره ۷۰

با الهام از این آموزه ارزشمند دینی، برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های معلم قرآن در دو بخش عمومی و اختصاصی به شرح زیر ارائه می‌شود.

صلاحیت‌های عمومی

- ۱- با کلیات روش‌های تدریس و ارزشیابی، آشنایی دارد.
- ۲- با کلیات روان‌شناسی تربیتی آشنایی دارد.
- ۳- سعه صدر دارد و اشتباهات و خطاهای رفتاری دانش‌آموزان را به دیده اغماض و تغافل می‌نگرد.
- ۴- در اداره کلاس، ضمن اعمال اقتدار از خشونت پرهیز می‌کند.
- ۵- قرآن کریم را به‌طور مستمر قرائت می‌کند و با آن مانوس است.
- ۶- سعی می‌کند معنای آیات قرآن را بفهمد و در آن تدبر کند.
- ۷- اخلاق و رفتار پسندیده و قرآنی دارد.
- ۸- در گفتار و رفتارش تعارض و ناسازگاری نیست؛ بلکه رفتار و اعمال او بهترین مبلّغ دانش‌آموزان به آموزه‌های قرآنی است.
- ۹- از آراستگی و ظاهری مناسب برخوردار است.
- ۱۰- منظم و وقت‌شناس است و به قول و عهد خود با دانش‌آموزان وفا می‌کند.
- ۱۱- به دانش‌آموزان محبت می‌ورزد؛ وظیفه اصلی خود را تربیت و پرورش اسلامی آنان می‌داند.
- ۱۲- از تنبیه بدنی دانش‌آموزان، سختگیری و همچنین سهل‌انگاری پرهیز می‌کند.
- ۱۳- در گفتار با دانش‌آموزان از کلام زیبا و زبان ملایم و نیکو بهره می‌گیرد.
- ۱۴- با راه کارهای فناوری آموزشی و به کارگیری آن در فرایند یاددهی - یادگیری آشنایی دارد.

صلاحیت‌های تخصصی؛ حرفه‌ای

- ۱- به ضرورت و امکان آموزش قرآن باور دارد.
- ۲- به آموزش درس قرآن علاقه‌مند است.
- ۳- با رویکرد، اصول و اهداف برنامه آموزش قرآن در دوره آموزش عمومی به ویژه دوره راهنمایی آشنایی کافی دارد.
- ۴- با محتوای آموزش قرآن در دوره راهنمایی آشنایی کامل دارد.

- ۵- به صرف و نحو عربی حداقل در سطح کاردانی رشته دینی و عربی تسلط دارد.
- ۶- در تجوید عمومی قرآن کریم توانایی علمی و عملی دارد.
- ۷- در تلاوت آهنگین و زیبای قرآن توانایی نسبی دارد.
- ۸- با برخی نهادها و مراکز فعالیت‌ها و آموزش‌های قرآنی آشنایی دارد.
- ۹- با برخی از قاریان، حافظان، مترجمان، مفسران و اندیشمندان قرآنی آشنایی دارد.
- ۱۰- برای سؤالات دانش‌آموزان به‌ویژه سؤالات قرآنی و دینی آنها، پاسخ مناسب و قانع‌کننده دارد.

دبیر قرآن می‌تواند با توجه و عمل به نکات ذیل که در چند بخش ارائه شده است، بر توفیقات خود بیفزاید.*

الف) ویژگی‌ها و خصلت‌های شخصی: وجود خصلت‌های نیکو در فرد، او را محبوب دیگران می‌سازد. ایجاد علاقه میان مرتبی و مربی زمینه را برای تربیت و تأثیرپذیری فراهم می‌کند. دبیر قرآن باید در کسب کمالات فردی بکوشد و دانش‌آموزان خود را از یک الگو و مربی موفق بهره‌مند سازد. در این بخش به بیان پاره‌ای از مهم‌ترین این ویژگی‌ها می‌پردازیم. این نکات بیشتر ناظر به شأن شخصی فرد است؛ اعم از آنکه دبیر باشد یا نباشد.

۱- درون مایه ایمان، اخلاق نیکوست؛ همان‌طور که از پیامبر اکرم نقل شده است «إِنِّي بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ» از این رو، اموری همچون سادگی و آراستگی، نظم و انضباط، گشاده‌رویی و خوش‌خلقی، گذشت و فداکاری، اقتدار و مهربانی، صبر و بردباری، فداکاری و دلسوزی هرچه بیشتر وجود شخص را آکنده ساخته باشد، زمینه را برای دستیابی او به توفیقات بیشتر فراهم می‌آورد.

۲- برخورداری از برخی توانایی‌ها یا مهارت‌های شخصی مانند مهارت در یکی از رشته‌های ورزشی یا هنری، علمی... موجب تکریم و تعظیم دبیر در چشم دانش‌آموزان می‌شود و این امر بر تأثیرپذیری ایشان از شخصیت دبیر می‌افزاید.

۳- عمل به آداب و رفتاری که از سوی اولیای دین توصیه و تأکید شده است؛ مانند: داشتن وضو در طول شبانه‌روز به‌ویژه در کلاس درس، آغاز کردن کارها با نام خدا و ذکر سلام و صلوات بر انبیا و اولیای الهی به‌ویژه پیامبر اکرم و ائمه معصومین علیهم‌السلام؛ تلاوت روزانه قرآن کریم، رعایت آداب اسلامی پیش از خواب و... .

* مطالب این بخش برگرفته از تجارب برخی دبیران موفق همچنین کتاب‌های «تربیت آسیب‌زا» نوشته دکتر عبدالعظیم کریمی و «آداب تعلیم و تربیت در اسلام» است.

۴- یاد خدا، توکل بر او، امید به فضل و رحمت الهی، تمامی خیرها و توفیقات خود را از سوی خدا دانستن و سپاس و ستایش دائمی خدا، بذر محبت به خدا را در وجود انسان شکوفا می‌سازد، شجره طیبه توحید را به بار می‌نشانند و انسان را از درون به آرامش و کمال رهنمون می‌شود و بدیهی است که هر انسان موفق به این دستمایه نیازمند است.

ب) رفتار و آداب تربیتی: یک دبیر غیر از ویژگی‌های شخصی، به‌عنوان دبیر و در مقام تعلیم و تربیت باید از ویژگی‌هایی برخوردار باشد که او را در این امر موفق سازد. منابع دینی ما آکنده از این‌گونه معارف است که در اینجا به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود.

۱- محبت‌ورزی و خوش‌رفتاری: دانش‌آموز در دوره نوجوانی در اوج تأثیرپذیری است. او باید دبیر خود را دوست داشته باشد تا از او الگو بگیرد. اگر می‌خواهید محبوب باشید، باید محبت بورزید. علاقه و محبت دبیر به دانش‌آموز، خارهای وجود او را به گل تبدیل می‌کند. دبیری می‌تواند زمینه هدایت دانش‌آموزان را فراهم آورد که آنها را همچون فرزندان خود دوست بدارد و تا حد ممکن به ویژگی‌ها و شرایط خاص هر یک توجه داشته باشد.

چنین دبیری به دانش‌آموزان احترام می‌گذارد و از کلمات و لحن محبت‌آمیز استفاده می‌کند. عصبانیت دبیر، دانش‌آموزان را ناخشنود می‌کند و باعث دوری آنها از دبیر و دوری از درس قرآن می‌شود؛ بنابراین، در هیچ شرایطی فریاد کشیدن دبیر سزاوار نیست. توجه همیشگی به آیه‌های زیر، روحیه خوش‌رفتاری را تقویت می‌کند:

* وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا.
بقره، ۸۳
* وَالكَافِرِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. آل عمران، ۱۳۴
* وَاصْبِرْ مَا صَبَرْنَا إِلَّا بِاللَّهِ.
نحل، ۱۲۷

۲- امیدواری به لطف خدا و امید دادن به آن: مؤمن همیشه به لطف خدا امیدوار است. دانش‌آموزان را به لطف و رحمت همگانی و همیشگی خدا امیدوار کنید و با بیان خاطرات، داستان‌ها، اشعار و ضرب‌المثل‌های زیبا آنها را با نمونه‌هایی از این الطاف بیکران الهی آشنا سازید تا شاهد آثاری چون شادابی، نشاط و تحرک در ایشان باشید.

۳- عدل‌ورزی و پرهیز از تبعیض: توجه و محبت دبیر به دانش‌آموزان باید عادلانه و حساب شده باشد. شاید دبیر تحت تأثیر رفتار و شخصیت برجسته برخی دانش‌آموزان، علاقه قلبی بیشتری به

آنان داشته باشد، ولی باید نگاه و رفتار خود را به‌طور عادلانه میان آنها تقسیم کند. نوجوانان به‌دلیل پاکی و لطافت روح، هیچ‌گونه رفتار دوگانه‌ای را بر نمی‌تابند. برخوردهای تبعیض‌آمیز مانند صحبت کردن در گوشی یا توجه بیش از حد به یکی از دانش‌آموزان، آثار منفی زیادی دارد و ممکن است سوءظن یا حسادت دانش‌آموزان دیگر را برانگیزد. حتی اگر زمانی از برخورد متفاوت گریزی نیست، باید تبعات آن را تا حد امکان کاهش داد.

۴- تقویت اعتماد به نفس: نوجوانان برای دستیابی به شخصیتی متعادل و ارزشمند نیازمند اعتماد به نفس هستند. یک مربی توانا، با برجسته کردن کردار و صفات خوب دانش‌آموزان، در آنها روحیه اعتماد به نفس پدید می‌آورد و با تعافل عالمانه از کاستی‌ها و لغزش‌های ایشان، به آنها عزت و کرامت می‌بخشد.

اظهار بی‌اعتمادی به یک دانش‌آموز، احساس نامطلوبی در او ایجاد می‌کند و اعتماد و پذیرش او را نسبت به دبیر کاهش می‌دهد. منسوب کردن خصلتی بد به یک دانش‌آموز، واقعاً روحیه او را درهم می‌ریزد و ممکن است در دراز مدت، همان خصلت را در او پدید آورد. باید به دانش‌آموزان حسن‌ظن داشت و آن را بیان کرد؛ از خطاهای آنها تا حد امکان چشم‌پوشی کرد و آنها را به‌راستی و درستی تشویق نمود.

پ) رفتار و آداب آموزشی : انجام دادن هر کاری با آداب و آیین خاص همراه است. هر چه آن کار ارزشمندتر و مقدس‌تر باشد، توجه به این آداب ضروری‌تر است. برای مثال، اعمال عبادی که به قصد تقرب به خدا انجام می‌شود، آیین و آداب خاصی دارد. از جمله کارهای بسیار ارزشمند و مقدس از نظر اسلام، تعلیم و تربیت است؛ از این رو، همیشه این امر با آداب خاصی انجام شده است. توجه به این آداب بر ماهیت معنوی و عبادی تعلیم و تعلم و آثار تربیتی آن می‌افزاید. در این قسمت، برخی از مهم‌ترین این آداب بیان می‌شود.

۱- رعایت آداب ظاهری و باطنی : خوب است هر کاری به‌ویژه کلاس درس را با نام و یاد خدا و گفتن «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» و ذکر سلام و صلوات بر پیامبر اکرم و خاندان پاک او آغاز کنیم. بنا بر روایات، صلوات، فرشتگان را نازل می‌کند، نفاق را از بین می‌برد، گناهان را می‌زداید و سلامت و تندرستی به‌بار می‌آورد. شایسته است دبیر قرآن، همیشه و به‌ویژه در کلاس درس با وضو باشد و رعایت این ادب اسلامی را به دانش‌آموزان نیز بیاموزد.

دبیر برای توفیق در تعلیم و تربیت باید پیوسته از خدای توانا کمک بخواهد و موفقیت‌های خود را از او بداند که «مَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ».

۲- تشویق دانش‌آموزان ضعیف‌تر، آنها را به تلاش و پیشرفت امیدوار می‌کند. هر دانش‌آموز نقاط قوت خاص خود را دارد و دبیر باید این نقاط را کشف کند و به او نشان دهد؛ مثلاً، اگر درسش

ضعیف است، ولی اخلاق و رفتار خوبی دارد، می‌توان برای پدر و مادرش کارت تبریکی فرستاد و به آنها برای داشتن فرزندی با اخلاق و رفتار خوب تبریک گفت.

۳- هنر دبیر، پرورش احساس نیاز به علم و تقوا در دانش‌آموز است.

آب، کم‌جو، تشنگی آور به دست تا بجوشد آبت از بالا و پست

۴- اصیل‌ترین روش‌های تربیتی، طبیعی‌ترین، ساده‌ترین و صمیمی‌ترین آنهاست. انسان تا دست به عمل نزند، نمی‌آموزد؛ عمل نیز با اشتباه همراه است. دانش‌آموزان را به تلاش و اقدام تشویق کنید تا از اشتباه کردن نهراسند. به‌علاوه، چگونگی درس گرفتن از اشتباهاتشان را به آنها بیاموزید.

۵- دبیر باید برای هماهنگ کردن روش‌های آموزشی، خانواده دانش‌آموزان را از طریق جلسات توجیهی با خبرنامه مدرسه از اقدامات، روش‌ها و نظریات خود مطلع سازد.

۶- خوب سؤال کردن، نیمی از دانش است. ذهن کودک را پرسشگر بار بیاورید و به او بیاموزید با تفکر درباره پرسش‌های خویش، آنها را به بهترین شکل بیان کند.

۷- کیفیت ارائه مطالب و مفاهیم، مهم‌تر از کمیت آن است. پیام‌های شما هر چند اندک، اما با کیفیت مؤثر، بهتر از صحبت‌های طولانی و خسته‌کننده است.

۸- بدیهی است اداره موفق یک کلاس به رعایت روش‌ها و فنون تدریس و کلاس‌داری نیز نیازمند است. دبیران محترم عموماً با این روش‌ها آشنایی دارند و شرح مفصل آنها را نیز می‌توان در کتاب‌های مربوط جست‌وجو کرد.

✓ فعالیت‌های یادگیری

۱- ویژگی‌ها و صلاحیت‌های ویژه دیگری را که برای دبیران قرآن کریم سراغ دارید بیان کنید.

۲- با استفاده از لیست ویژگی‌ها و صلاحیت‌های یاد شده دبیر قرآن، کار یک دانشجو- دبیر در حال تدریس قرآن را ارزیابی کنید.

فصل نهم

نقش نهادهای مختلف جامعه در توسعه فرهنگ آموزش قرآن

اهداف یادگیری: از دانشجو – دبیر انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری

این فصل بتواند:

- ۱- مهم‌ترین بخش‌های مؤثر در توسعه آموزش قرآن در داخل آموزش و پرورش را نام برده و وظایف آنها را بررسی کند.
- ۲- مهم‌ترین بخش‌های مؤثر در توسعه آموزش قرآن در خارج از آموزش و پرورش را نام برده و وظایف آنها را با وظایف آموزش و پرورش مقایسه کنید.

- بخش‌های داخل آموزش و پرورش
- بخش‌های خارج از آموزش و پرورش
- فعالیت یادگیری

نقش نهادهای مختلف جامعه در توسعه فرهنگ آموزش قرآن

هر چند آموزش عمومی قرآن کریم بر عهده آموزش و پرورش کشور است اما اگر بخواهیم اهداف یک برنامه به‌ویژه برنامه‌ای که ماهیت فرهنگی و اجتماعی دارد، هرچه بهتر و بیشتر محقق شود باید وجوه اجتماعی آن مورد توجه جدی قرار گیرد؛ برای مثال، اگر به نماز که به حق آن را ستون دین نامیده‌اند، توجه کنیم به خوبی در می‌یابیم اگر به فرض محال بیان جایگاه و اهمیت نماز و آموزش آن فقط بر عهده آموزش و پرورش بود و رفتار خانواده‌ها و سایر نهادهای اجتماعی آن را ترویج و آموزش نمی‌دادند، به چه میزان آموزش و پرورش می‌توانست در نماز خوان کردن آحاد دانش‌آموزان موفق باشد. موضوع آموزش قرآن و به‌ویژه دستیابی به ارتباط و انس دائمی افراد جامعه با آن، به‌راستی یک پدیده اجتماعی است. از این رو، در آموزش قرآن که هدف اصلی آن انس دائمی و بهره‌گیری از تعالیم ارزشمند الهی قرآن است باید به سایر عوامل مؤثر در این امر نیز توجه کافی داشت.

در صورتی که دو عامل مهم کتاب (محتوا و روش‌های آموزش) و دبیر را دو عامل مستقیم در موفقیت آموزش قرآن بدانیم، در این فصل برآنیم تا برخی از مهم‌ترین عوامل غیر مستقیم را معرفی کرده و به اختصار راه کارهایی به‌منظور مشارکت بیشتر و مؤثرتر آنها ارائه دهیم. این عوامل و نهادها را می‌توان به دو بخش داخل آموزش و پرورش و خارج آن تقسیم کرد.

بخش‌های داخل آموزش و پرورش

مهم‌ترین عامل که می‌تواند به‌طور غیرمستقیم زمینه لازم را برای تحقق اهداف آموزش قرآن و به‌ویژه هدف اصلی آن، یعنی انس دائمی با قرآن کریم را فراهم آورد، بهره‌مندی از سواد قرآنی (مهارت‌های پایه و اولیه بهره‌گیری از قرآن کریم) و انس دائمی دبیران، مدیران

مدارس، کارشناسان و مدیران سطوح مختلف مدیریت در آموزش و پرورش است. باور داشته باشیم تا این مهم به انجام نرسد نمی‌توانیم نمونه خوبی برای این کلام حکیمانه امام صادق علیه‌السلام باشیم که فرموده‌اند: «کُونُوا دُعَاةَ النَّاسِ بِغَيْرِ اَلْسِنَتِكُمْ»*. پس شرط اول زمینه‌سازی لازم برای فراهم آوردن توسعه‌انس با قرآن کریم توسط کسانی است که مسئولیت تعلیم و تربیت فرزندان این جامعه را برعهده دارند. گذشته از این شرط اولیه و اساسی، می‌توان برخی از اقدامات مناسب را برای هر یک از گروه‌های مذکور به شرح زیر به اختصار یادآور شد.

۱- مدیران مدارس

۱-۱- آشنایی با رویکرد، اهداف، اصول، محتوا و روش‌های تدریس و ارزشیابی درس قرآن از طریق شرکت در دوره‌های آموزش ضمن خدمت مربوط، مطالعه کتاب حاضر، مطالعه پیشگفتار و دروس کتاب‌های آموزش قرآن، گفت‌وگو با مدرسان قرآن و نیز دبیران.

۱-۲- تشکیل جلسات قرآن در فاصله زمانی مناسب هفتگی، دو هفته یک‌بار و یا ... در مدرسه، مساجد و مراکز قرآنی نزدیک مدرسه و یا حتی در خانه افراد به صورت چرخشی؛ در این جلسات افراد علاوه بر خواندن قرآن کریم، درباره آیات و صفحاتی از مصحف شریف که در فاصله دو جلسه خوانده‌اند، گفت‌وگو کرده، سؤالات و نکات قابل توجه را طرح می‌کنند.

۱-۳- کسب اطمینان از اینکه دبیر قرآن علاوه بر توانایی کافی در آموزش قرآن، با روش تدریس و مسائل خاص کتاب آموزش قرآن دانش‌آموزان آشنایی لازم داشته و از تسلط کافی در این امر برخوردار است. مدیر مدرسه باید برای آن گروه از دبیران که در این مورد توانایی کافی ندارند به شکل‌های گوناگون مانند فراهم کردن زمینه لازم برای شرکت دبیر در دوره‌های آموزش ضمن خدمت مربوط و یا استفاده از سایر دبیران که در این مورد اطلاعات و توانایی کافی دارند، تدابیر لازم را اتخاذ کند.

۱-۴- بازدید از کلاس‌های آموزش قرآن در آغاز سال تحصیلی به منظور شناسایی وضعیت دانش‌آموزان به کمک دبیر و ارائه راه حل‌های مناسب برای رفع نواقص و ضعف احتمالی دانش‌آموزان و نیز در طول سال تحصیلی در جهت حصول اطمینان از روند مناسب و قابل قبول آموزش.

۱-۵- تلاش در جهت فراهم آوردن به موقع و کامل رسانه‌های تکمیلی آموزش مانند کتاب‌های راهنمای دبیر، DVDهای قرائت قرآن، پخش صوت و ...

* با غیر زبانتان (یعنی با کردارتان) مردم را به خیر بخوانید؛ بحار الانوار، ج ۶۷، ص ۳۰۹

۶-۱- تشکیل جلسات برای خانواده دانش‌آموزان به‌ویژه مادران به منظور آشنا ساختن ایشان با برنامه آموزش قرآن، چگونگی ایفای نقش در کمک به فرزند خود در فراگیری قرآن کریم، در آغاز سال تحصیلی و چند بار در طول سال تحصیلی و نیز زمینه‌سازی برای ارتقای سواد قرآنی والدین دانش‌آموزان از راه‌های مختلف و ممکن.

۲- کارشناسان دوره راهنمایی و مدیران بخش‌های مختلف در مناطق و سازمان‌های

آموزش و پرورش: مهم‌ترین وظیفه این گروه در تحقق اهداف آموزش قرآن، ارتقای سواد قرآنی خویش و برگزاری جلسات و برنامه‌های مفید، ساده و عمومی برای توسعه انس با قرآن کریم و بهره‌گیری از آن است. علاوه بر این می‌توان امور زیر را نیز برشمرد:

۱-۲- بازدید از مدارس و نظارت کامل و پشتیبانی لازم از فرایند آموزش قرآن و برطرف کردن مشکلات و نواقص.

۲-۲- فراهم آوردن امکانات و شرایط لازم اداری برای آموزش ضمن خدمت آن گروه از دبیران که نیاز به آموزش دارند.

۳-۲- فراهم آوردن رسانه‌های آموزشی به‌ویژه کتاب‌های راهنمای دبیر و لوح‌های فشرده قرآن به میزان کافی و مورد نیاز.

۴-۲- تشویق دبیران مدارس و مدیران موفق که فعالیت‌های چشمگیر و مؤثر در توسعه آموزش قرآن و نیز ارتقای سواد قرآنی کارکنان مدارس خود داشته‌اند.

۳- دارالقرآن‌ها و فعالیت‌های مکمل قرآنی در آموزش و پرورش:

این مراکز توسط معاونت پرورشی وزارت آموزش و پرورش به‌منظور ایجاد فضاهای مناسب تربیتی، ارائه فعالیت‌های مکمل آموزش قرآن (مانند مسابقات قرآن) - نسبت به برنامه رسمی مدارس - و شناخت و پرورش استعداد های خاص دانش‌آموزان در امور قرآنی تأسیس شده است. دبیران محترم به کمک مربیان پرورشی و مدیر مدرسه زمینه ارتباط دانش‌آموزان علاقه‌مند را با این مراکز فراهم می‌آورند.

بخش‌های خارج از آموزش و پرورش

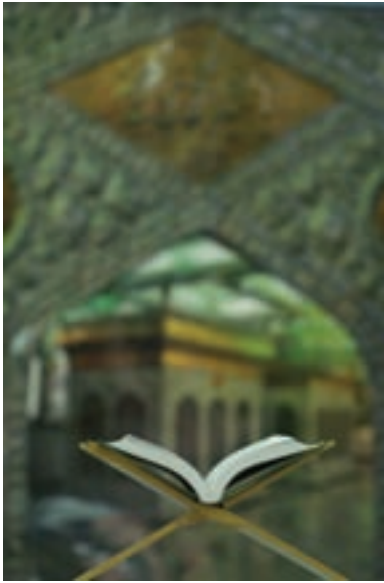
در کشور ما به اقتضای جایگاه خاص دین اسلام در فرهنگ مردم و جایگاه ویژه قرآن کریم در اعتقادات دینی، آموزش قرآن کریم همیشه مورد توجه عموم مردم و نهادهای فرهنگی مردمی بوده است. استفاده از این فرصت کم‌نظیر جهت توسعه آموزش قرآن بسیار اهمیت دارد. در اینجا به اختصار به برخی از مهم‌ترین این نهادها و نقش هر یک اشاره می‌شود.

۱- خانواده: خانواده اولین و مهم‌ترین نهاد تربیتی است. خانواده عمیق‌ترین و بیشترین تأثیر تربیتی را بر کودکان و نوجوانان دارد. گذشته از توصیه‌ها و رهنمودهای بسیاری که در فرهنگ دینی نسبت به تربیت کودکان و نقش‌پذیری آنها از والدین وجود دارد. بنابر فرمایش حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام «پدر باید برای فرزند خود، نام خوب انتخاب کند، او را نیکو تربیت کرده و به او قرآن بیاموزد». مطابق این بیان، وظیفه والدین به‌ویژه پدر است که باید به فرزند خود قرآن را بیاموزد. از این‌رو، بسیار مناسب است همان‌طور که در بند ۶-۱ وظایف مدیران مدرسه گفته شد، دبیران دوره راهنمایی به کمک اولیای مدرسه در آغاز سال تحصیلی با دعوت از والدین به‌ویژه مادران، آنها را با برنامه آموزش قرآن فرزندشان و نیز نقش حمایتی ایشان آشنا کنند در چنین جلساتی می‌توانید از مطالبی که در آغاز کتاب‌های آموزش قرآن دوره راهنمایی، خطاب به والدین بیان شده است، استفاده کنید.

غیر از آشنا کردن والدین با برنامه آموزش قرآن و جلب حمایت ایشان در یاری فرزند خود و مراقبت از فعالیت‌های آموزشی او در امر قرآن، ارتقای سواد قرآنی والدین و انس دائمی ایشان با قرآن کریم، بیشترین تأثیر را در دستیابی به اهداف مورد نظر دارد. سعی کنید در صورت امکان با تشکیل جلسات انس با قرآن کریم و دعوت از والدین دانش‌آموزان در نهضت توسعه سواد قرآنی (خواندن مستمر قرآن کریم و درک تدریجی معنای آیات شریفه) سهیم شوید. بدیهی است در این صورت، والدین نقش بهتر و مؤثرتری در کمک به فرزندشان در یادگیری قرآن خواهند داشت.

۲- مساجد و سایر نهادهای مردمی: از قدیمی‌ترین و مؤثرترین نهادهای مردمی در آموزش قرآن، مساجد و هیئات است. ارزشمندترین ویژگی این نهادها، انگیزه قوی و الهی مؤسسان آنها و

علاقه‌مندی شرکت‌کنندگان در برنامه‌های آموزشی است. این دو ویژگی مهم‌ترین امر توفیق این نهادها است. دبیران، دست‌اندرکاران و علاقه‌مندان به فعالیت‌های قرآنی باید ضمن تماس و مراوده با این نهادها، دانش‌آموزان را به ارتباط و استفاده از برنامه‌های آموزشی آنها تشویق کنند.

۳- صدا و سیما و سایر نهادهای دولتی:

صدا و سیما که به تعبیر بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، حضرت امام خمینی (ره)، دانشگاه عمومی است، در بسیاری از مسائل تعلیم و تربیت و نیز در آموزش قرآن می‌تواند بسیار مؤثر باشد. از میان نهادهای دولتی غیر از آموزش و پرورش، صدا و سیما، وزارت ارشاد اسلامی و نیز سازمان تبلیغات اسلامی با داشتن فعالیت‌های قرآنی نقش

به‌سزایی در توسعه فعالیت‌های قرآنی به‌ویژه در حوزه آموزش عمومی قرآن دارند.

هر چند هماهنگی نهادهای دولتی و تولید برنامه‌های کلان و تعریف و تقسیم وظایف هر یک برعهده خود این نهادهاست، ولی ارتباط دبیران با آنها و آشنایی با برنامه‌هایشان می‌تواند راهگشای معرفی برنامه‌های کامل‌تر قرآنی به دانش‌آموزان باشد. این امر به‌ویژه برای دانش‌آموزان علاقه‌مند بسیار مفید است و می‌تواند راه مناسبی برای پرورش استعدادها و برتر ایشان در موضوعات قرآنی به‌حساب آید.

✓ فعالیت‌های یادگیری

- ۱- توانایی‌ها و کاستی‌های بخش‌های مختلف داخل آموزش و پرورش را در ارتباط با آموزش قرآن چگونه تحلیل می‌کنید؟
- ۲- توانایی‌ها و کاستی بخش‌های مختلف خارج از آموزش و پرورش را در ارتباط با آموزش قرآن کریم چگونه ارزیابی می‌کنید؟ از طریق پرسش یا مراجعه به یک مسجد یا کانون قرآن یا دارالقرآن آنها را بررسی و تحلیل کنید.